

KS. TADEUSZ SYCZEWSKI
Drohiczyn

FORMACJA LITURGICZNA ALUMNÓW I KAPŁANÓW W POSOBOROWYCH DOKUMENTACH KOŚCIOŁA

Potrzeba formacji liturgicznej alumnów i kapłanów wypływa stąd, iż sam Kościół realizuje się najpełniej i tworzy wspólnotę w Jezusie Chrystusie wówczas, gdy jednoczy się w liturgii pod przewodnictwem swoich pasterzy. Sama celebrowanie liturgii i uczestnictwo w niej katolików świeckich, owocność tego udziału widoczna w miłości bliźniego, mają stać się ośrodkiem całej kościelnej posługi duszpasterskiej. Stąd też liturgii należy przywrócić w świadomości alumnów, kapłanów i wiernych zadanie ogniwa wiążącego przyjęcie prawdy o zbawieniu z wyznawaniem wiary na co dzień. Dla pełnej realizacji tych celów konieczne jest zatem przygotowanie liturgiczne alumnów i kapłanów. To ich należy najpierw wprowadzać w tajemnice liturgii, uczyć jej wymowy oraz sposobu jej przeżywania. Formacja liturgiczna alumnów i kapłanów ma polegać na nieustannym pogłębianiu liturgii. Ma także znaleźć oddźwięk w osobistym ich wysiłku, ujawniając się w samym przeżywaniu i sprawowaniu misterii liturgicznych¹ Sobór Watykański II w *Konstytucji o liturgii świętej* podkreśla, iż przy organizowaniu celebrowania liturgicznych zarówno w dużej wspólnocie, jak i przy udziale kilku osób, należy dołożyć wszelkich starań, aby wszyscy czuli się jedną rodziną, gdzie każdy z uczestników liturgii czyni to wszystko, co do niego należy². Aby zatem wyjść naprzeciw tym oczekiwaniom, rodzi się nieustanna potrzeba odpowiedniej formacji w seminariach duchownych i kapłanów po studiach seminaryjnych. Podkreślanie zatem formacji liturgicznej w seminariach duchownych w całokształcie przygotowania do kapłaństwa sakramentalnego suponuje uwzględnienie specyfiki życia seminaryjnego. Seminarium jest to okres i miejsce przygotowania do udziału w kapłaństwie hierarchicznym Jezusa Chrystusa³

Zgodnie z wymogami dokumentów odnowy soborowej na pierwszym miejscu podkreśla się formację duchową alumnów i kapłanów, z uwzględnieniem jednak nabywania przez nich odpowiednich zdolności przyswajania wartości drugiemu człowiekowi w ramach pracy duszpasterskiej. Jako fundament tej formacji akcentuje się

¹ Por. J. KOPEĆ, *Liturgia źródłem formacji życia chrześcijańskiego według ks. Wojciecha Danielskiego*, RBL 39 (1986), nr 5, s. 401.

² Por. KL 28.

³ Por. W. BOMBA, *Liturgia w życiu seminaryjnym*, RBL 35 (1982), nr 2, s. 97–103.

uczestniczenie przez wiarę i sakramenty w Chrystusowym dziele odkupienia. Zależy zatem ścisły związek pomiędzy liturgią i duchowością⁴

Formacja w dziedzinie liturgii jest dzisiaj szczególnie ważna i konieczna. Należy dołożyć wszelkich starań, aby alumni i kapłani właściwie pojmowali ducha odnowionej liturgii, aby dzięki temu była ona natchnieniem ich duchowego życia, działania i uświęcania. Zwiększenie zatem wysiłku w dziedzinie formacji liturgicznej alumnów i kapłanów rodzi się także z uwagi na nowe problemy pedagogiczne, które powstają pod wpływem sekularyzacji życia społecznego. Bardzo często przyczynia się ona do zaciemnienia samej natury liturgii, pomniejsza zdolność jej autentycznego przeżywania i brania w niej czynnego, świadomego i owocnego udziału. Trudności te zauważają sami alumni i kapłani, i często wykazują pragnienie głębszego i autentyczniejszego życia liturgicznego⁵ Tę potrzebę formacji liturgicznej podkreśla *Konstytucja o liturgii świętej*⁶, *Dekret o formacji kapłańskiej*⁷, dokument Kongregacji Wychowania Katolickiego *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*⁸, *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, List ogólny dotyczący ważniejszych aspektów duchowego przygotowania w seminariach *Pastores dabo vobis*⁹ oraz inne dokumenty Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego: *La formazione teologica dei futuri sacerdoti* z 22 lutego 1976 r.¹⁰ i *Istruzione sulla formazione liturgica nei seminari* z 3 czerwca 1979 r.¹¹

Formacja liturgiczna uwzględnia następujące cele wychowania liturgicznego: praktyczny — czyli mistagogiczny, związany z prawidłowym sprawowaniem liturgii, oraz teoretyczny — czyli doktrynalny, który jaśniej wskazuje na naukę liturgii wykładaną jako jeden z ważniejszych przedmiotów teologicznych¹².

Problem zasadniczy niniejszego artykułu będzie się koncentrował na tym, aby na podstawie dokumentów odnowy liturgicznej i kościelnych wymagań normatywnych przeanalizować formację liturgiczną w seminariach duchownych i same wymogi formacyjne stawiane także kapłanom. Przedmiotem zainteresowań będzie sama treść tych dokumentów, jak i ich interpretacja przez liturgistów, a także model sprawowania celebracji liturgicznych w seminariach.

⁴ Por. P.J. CASTELLANO CERVERA, *Liturgia e vita Spirituale*, Roma 1985, s. 24–25.

⁵ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, Rzym 1979, nr 3–4.

⁶ Por. nr 15–17.

⁷ Por. nr 4, 8, 16, 19.

⁸ Por. nr 14, 52, 53, 79, 94, 98.

⁹ JAN PAWEŁ II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. II, Kraków 1996, s. 407–538.

¹⁰ Por. *Enchiridion Vaticanum*, t. V, s. 1169–1221.

¹¹ Por. *tamże*, t. VI, s. 1044–1125.

¹² Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, nr 7.

Na strukturę niniejszego tekstu składają się dwa bloki tematyczne. W pierwszym zostanie ukazana formacja liturgiczna alumnów w wyższych seminariach duchownych, w drugim zaś — formacja liturgiczna kapłanów po studiach seminaryjnych.

1. Formacja liturgiczna alumnów w wyższych seminariach duchownych

Dokumenty odnowy soborowej odnośnie do formacji liturgicznej alumnów podkreślają konieczność gromadzenia seminarzystów wokół biskupa sprawującego liturgię oraz potrzebę otwarcia wspólnoty seminaryjnej wobec całej społeczności Kościoła. Ten wymiar przyszłościowy jest niezmiernie ważny z racji formacyjnych, bo przecież alumni mają być w przyszłości duszpasterzami, a więc odpowiedzialnymi w pierwszym rzędzie za organizację liturgii we wspólnocie parafialnej. Stąd też formacja liturgiczna alumnów, zgodnie z wymogami Kościoła, domaga się, aby każda celebrowana liturgia w seminarium miała charakter wzorcowy. Formacja taka winna uwzględniać stałą troskę o poprawność i czytelność spełnianych czynności, czyli gestów, recytacji, śpiewu, zwłaszcza gregoriańskiego. Dokument Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* zaznacza:

Alumni bowiem przygotowują się w seminarium do tego, aby przez sakramentalne święcenia uczestniczyli w jedynym kapłaństwie, aby przejęli się duchem wspólnoty prezbiterium, aby byli ściśle złączeni z biskupem jako jego współpracownicy, aby pełnili posługę budowania Kościoła. Dlatego też tak należy sprawować liturgię w seminarium, aby jaśniał jej wymiar wspólnotowy i nadprzyrodzony i aby w ten sposób była ona prawdziwie źródłem i więzią właściwego seminarium życia wspólnego, które przygotowuje wewnętrznie alumnów do jedności prezbiterium¹³

1.1. Program seminaryjnej formacji liturgicznej

Program seminaryjnej formacji liturgicznej alumnów ma przede wszystkim obejmować podstawy całego życia liturgicznego: historię zbawienia, paschalne misterium Zbawiciela, naturę samego Kościoła, obecność Chrystusa w czynnościach liturgicznych, słuchanie słowa Bożego, ducha modlitwy, oczekiwania pełnego nadziei na powtórne przyjście Syna Bożego na ziemię¹⁴. Należy dbać zatem w seminarium o rozwój liturgii, jak i o pogłębienie życia duchowego każdego alumna. Prawdę tę przypomina *Dekret o formacji kapłańskiej*

Trzeba nauczyć ich szukać Chrystusa w rzetelnym rozważaniu słowa Bożego, w czynnym obcowaniu ze świętymi tajemnicami Kościoła, przede wszystkim w Eucharystii i codziennej modlitwie Liturgii Godzin¹⁵

¹³ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 46–47.

¹⁴ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, nr 9.

¹⁵ DFK 8.

Wychowanie liturgiczne ma pozwolić alumnom odkrywać ścisły związek między liturgią a codziennym życiem kapłanów i katolików świeckich.

Formacja liturgiczna alumnów ma uwzględniać także poprawność przygotowywanych nabożeństw z uwzględnieniem poszczególnych okresów roku liturgicznego w ten sposób, aby zgadzały się one z liturgią, z niej wypływały i do niej alumnów prowadziły¹⁶ Głęboka znajomość liturgii domaga się także zażyłości z Pismem Świętym i Liturgią Godzin¹⁷

Alumni przygotowują się także w seminarium duchownym do tego, aby poprzez święcenia mogli w przyszłości uczestniczyć w jedynym kapłaństwie Jezusa Chrystusa, aby byli ściślej zjednoczeni z biskupem. Stąd też należy w ten sposób przygotowywać liturgię w seminarium, aby widoczny był jej wymiar wspólnotowy i nadprzyrodzony i aby była ona źródłem łączącym całą wspólnotę seminaryjną¹⁸ Dlatego też sprawowanie liturgii winno być wzorowe pod względem obrzędowym, duchowym i duszpasterskim, z zachowaniem wszelkich przepisów podanych przez księgi liturgiczne i w zgodzie z zasadami podanymi przez Stolicę Apostolską i przez konferencję biskupów¹⁹

W Pastores' dabo vobis Ojciec Święty Jan Paweł II podkreśla:

Formacja do kapłaństwa i duszpasterskiej posługi, która ze swej natury ma charakter kościelny, wymaga, by seminarium nie było postrzegane jako rzeczywistość czysto zewnętrzna, powierzchowna, ani też traktowane jako zwykle miejsce zamieszkania i nauki: winno być pojmowane w sposób duchowy i głęboki, jako szczególna wspólnota kościelna, która przeżywa na nowo doświadczenie Dwunastu zgromadzonych wokół Chrystusa²⁰.

Niezmiernie ważna jest różnorodność w sposobie sprawowania czynności liturgicznych. Dotyczy to przede wszystkim sposobu celebracji Eucharystii, nabożeństw słowa Bożego, wszelkich innych nabożeństw. Przede wszystkim chodzi tutaj o umiejętność prawidłowego wyboru spośród wielu możliwości zaofiarowanych przez księgi liturgiczne, o wybór nowych tekstów, itp.²¹

Niezmiernie ważna jest także znajomość języka łacińskiego, stosowanie śpiewu gregoriańskiego, gdyż „śpiew gregoriański Kościół uznaje za własny śpiew liturgii rzymskiej, dlatego w czynnościach liturgicznych powinien on zajmować pierwsze miejsce wśród innych równorzędnych rodzajów śpiewu”²².

W programie seminaryjnej formacji liturgicznej należy unikać tego, aby alumni nie pojmowali i nie przeżywali celebracji liturgicznych jako ćwiczeń mających przy-

¹⁶ Por. KL 13.

¹⁷ Por. *tamże*, 24, 90.

¹⁸ Por. *tamże*, 28.

¹⁹ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, nr 16.

²⁰ PDV 60.

²¹ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, nr 17.

²² Por. EPISKOPAT POLSKI, *Instrukcja o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II*, z 8 lutego 1979 r., nr 18, w: *Dokumenty duszpasterko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993*, bmrw, s. 287–298.

gotować ich tylko praktycznie do wykonywania posługi duszpasterskiej. Należy dołożyć wszelkich starań, aby liturgia w seminarium była dla nich źródłem i szczytem formacji duszpasterskiej i chrześcijańskiej. Należy dołożyć wszelkich starań, aby poprzez modlitwę zgłębiali wszystkie bogactwa modlitwy Kościoła, ażeby nimi uświęceni sami mogli w przyszłości prowadzić innych do Boga²³

1.2. Realizacja programu w ramach wykładów liturgiki

Konstytucja o liturgii świętej przypomina:

W seminariach i zakonnych domach studiów naukę świętej liturgii należy zaliczyć do przedmiotów koniecznych i ważniejszych, na wydziałach zaś teologicznych do przedmiotów zasadniczych oraz wyklądać ją z uwzględnieniem zarówno aspektu teologicznego i historycznego, jak i duchowego, duszpasterskiego oraz prawnego²⁴

Przede wszystkim alumnom należy wyłożyć czynności liturgiczne, czyli teksty, obrzędy i znaki. Szczególną uwagę należy zwrócić na treść wprowadzeń do poszczególnych ksiąg liturgicznych. Duże znaczenie ma także historia liturgii. Stąd podczas wykładów seminaryjnych z liturgiki należy dokładnie przedstawić dzieje obrzędów, co pozwoli uchwycić ich znaczenie i odróżnić niezienne części liturgii od tych, które ulegają ciągłym zmianom²⁵. Liturgika w seminariach winna być wykładana zgodnie z duchem czasu, z dzisiejszymi potrzebami. Należy tutaj szczególnie zwrócić uwagę na dziedzinę teologii, duszpasterstwa i ekumenizmu. Dla formacji liturgicznej przyszłych kapłanów ważne znaczenie ma powiązanie między liturgią i nauką wiary²⁶. Jeśli chodzi o aspekt pastoralny, to należy alumnowi uwrażliwić na zasady odnowy liturgicznej, aby głębiej pojęli racje, na których opierają się przystosowania lub zmiany przez Kościół postawione. Wymiar ekumeniczny domaga się przygotowania w zakresie wiedzy liturgicznej. Ważna jest tutaj znajomość licznych i nieraz bardzo trudnych problemów z dziedziny liturgii. Do właściwego podejścia do tych spraw należy alumnowi przygotować podczas wykładów z liturgiki²⁷

Do głębszego rozwoju studium liturgii może przyczynić się także koordynacja z innymi przedmiotami: dogmatyką, teologią moralną, pastoralną, prawem kanonicznym. Stąd byłoby czymś wskazanym, aby tematy liturgiczne były poruszane w tym samym czasie, w którym wykładane są związane z nimi zagadnienia teologiczne na innych przedmiotach²⁸. Do tego pogłębienia teologicznego wykładu liturgii w dużej mierze mogą przyczynić się także wyniki współczesnych nauk humanistycznych,

²³ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, nr 20.

²⁴ KL 16.

²⁵ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, nr 47; KL 21.

²⁶ Por. S. CZERWIK, *Liturgia w wykładach seminaryjnych*, RBL 35 (1982), nr 2, s. 118.

²⁷ Por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 79; KL 21; W. GŁOWA, *Ćwiczenia praktyczne z liturgiki*, RBL 35 (1982), nr 2, s. 130–147.

²⁸ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, nr 51–54.

takich jak: antropologia, lingwistyka, historia porównawcza religii²⁹ Przy pomocy metod socjologicznych można badać uczestnictwo w niedzielnej Eucharystii, percepcję przeprowadzonych reform liturgicznych w poszczególnych diecezjach. Katedra Formacji Liturgiczno-Homiletycznej pod kierunkiem prof. Jerzego Kopcia CP opracowała szereg ankiet, które są pomocne w przeprowadzaniu badań na temat percepcji przeprowadzonych reform liturgicznych. Zasady zaś lingwistyki będą pomocne przy analizie tekstów liturgicznych. Podstawowym podręcznikiem tak dla wykładowcy, jak i studentów ma być sama księga liturgiczna.

Dokument Konferencji Episkopatu Polski *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* określa zasady formacji kapłańskiej. Nowe *Ratio studiorum* określa liczbę godzin, jakie obowiązują w każdym wyższym seminarium w Polsce z poszczególnych przedmiotów, w tym także liturgiki³⁰

1.3. Realizacja programu formacji liturgicznej przez celebracje liturgiczne

Formacja liturgiczna alumnów ma odkrywać ścisły związek między liturgią a codziennym życiem osobistym. Liturgia domaga się życia. Ma zatem prowadzić do działania, rozpalać ducha misyjnego i apostołskiego, ma stanowić źródło formacji chrześcijańskiej. Wtajemniczenie liturgiczne ma dopomóc alumnom, przyszłym kapłanom, aby coraz głębiej rozumieli to, co sprawują w świętych czynnościach. Alumni poprzez życie liturgiczne w seminarium winni zdobywać te wewnętrzne dyspozycje w miarę postępu w studiach, w rozwoju życia duchowego, poprzez uczestnictwo w czynnościach liturgicznych, zwłaszcza Eucharystii, Liturgii Godzin, sakramentu pojednania, w nabożeństwach słowa Bożego itp.

Celebracja Mszy św. ma być wydarzeniem centralnym każdego dnia w życiu seminaryjnym. Każdy alumn ma czynić wszystko, aby w niej czynnie, świadomie i owocnie uczestniczyć. Zadaniem wychowawców seminaryjnych jest zatem wpajać alumnom takie nastawienie do Eucharystii i Najświętszego Sakramentu, by ten obrzęd stał się źródłem i szczytem całej formacji seminaryjnej. Codzienna Msza św. ma swoje dopełnienie w Komunii św., przyjmowanej dobrowolnie, bez żadnego przymusu ze strony przełożonych. Godna polecenia i praktykowania jest Komunia św. pod dwiema postaciami, ponieważ zachowuje ona pełniejszy wymiar znaku. Praktyka taka byłaby wskazana np. w pierwsze czwartki miesiąca, dni skupienia, rekolekcje, w czasie postąg i święceń, w dniu patrona diecezji i seminarium. Należy starać się także o *ars celebrandi* i unikać wszystkiego, co prowadzi do rutyny, pośpiechu. Należy przygotowywać odpowiednie formularze mszalne, czytania, dać temu

²⁹ Por. KL 5–11; PAWEŁ VI, *Mysterium fidei*, z 3 września 1965 r., AAS 57 (1965), s. 761; OWMR 7; *Instrukcja o kulcie tajemnicy Eucharystii*, nr 32, AAS 59 (1967), s. 558.

³⁰ Por. *Ratio studiorum. Program studiów w wyższych seminariach duchownych w Polsce*, w: *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa 1999, s. 135–221.

wszystkiemu piękną oprawę muzyczną, przygotować komentarze wprowadzające do poszczególnych części Mszy św. itp. Przede wszystkim najważniejszą rolę odgrywa tutaj przygotowanie wewnętrzne alumnów, głębokie rozumienie ciszy³¹.

W formacji seminaryjnej wielką rolę ma wychowanie do postawy adoracyjnej wobec Boga ukrytego w Najświętszym Sakramencie. Nabiera to szczególnego znaczenia w dzisiejszych czasach³²

Spośród sakramentów, oprócz Eucharystii, szczególne miejsce zajmuje w seminarium sakrament pokuty. Z zasady alumni winni przystępować co dwa tygodnie do tego sakramentu, chociaż zaleca się także i cotygodniową jego praktykę³³. Alumnów należy formować w ten sposób, iż przystąpienie do sakramentu pokuty winno być aktem głęboko osobistym. Dlatego też należy uczynić wszystko, aby alumni już od początku swego pobytu w seminarium patrzyli na tę celebrację liturgiczną jako na swoje osobowe spotkanie z miłosiernym Ojcem i żeby był On dla nich źródłem uświęcenia, a nie tylko zabiegiem czysto psychologicznym³⁴. W celu głębszego ukazania eklezjalnej natury tegoż sakramentu wskazane jest organizowanie nabożeństw pokutnych, zwłaszcza w okresie Wielkiego Postu, z okazji rekolekcji czy dni skupienia³⁵

Szczególne znaczenie winna mieć w formacji seminaryjnej celebracja Liturgii Godzin. Dlatego też należy podtrzymywać w seminariach wspólne sprawowanie godzin modlitwy i często czynić to z zastosowaniem śpiewu. Liturgia Godzin ma harmonizować z innymi praktykami pobożności. Należy wspólnie celebrować, z zachowaniem odpowiedniej pory dnia, jutrznię i nieszpory³⁶. Godnym praktykowania jest łączenie tychże godzin z Mszą św., zwłaszcza w dni świąteczne, w dniu patrona diecezji czy seminarium, z racji dni skupienia, rekolekcji itp.

W myśl dokumentów soborowych Kościoła we wspólnocie seminaryjnej szczególnie uroczyście winno obchodzić się doroczny cykl tajemnic Chrystusa. Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach przypomina:

(...) należy zadbać o to, aby dzień Pański oraz główne obchody ku czci Chrystusa, Matki Najświętszej i Świętych odznaczały się charakterem świątecznym i były dniami radości³⁷

Wyjątkową wagę należy przywiązywać do obchodów dni ku czci świętych danej diecezji, metropolii, patronów seminarium. Należy obchodzić uroczyście rocznicę poświęcenia katedry i rocznicę święceń biskupa diecezjalnego³⁸

³¹ GŁOWA, *art. cyt.*, s. 133.

³² Por. S. NOWAK, *Liturgia w duchowej formacji alumnów*, RBL 35 (1982), nr 2, s. 108.

³³ Por. *tamże*, s. 137.

³⁴ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, nr 36; GŁOWA, *art. cyt.*, s. 137.

³⁵ Por. *tamże*.

³⁶ Por. *tamże*, 28–30.

³⁷ Por. KL 102–105.

³⁸ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, nr 32.

Przygotowanie alumnów do święceń diakonatu i prezbiteratu winno się rozpocząć od zapoznania seminarzystów z najnowszymi dokumentami Stolicy Apostolskiej dotyczącymi tego sakramentu³⁹. Następnie należy wprowadzać kandydatów do święceń od strony obrzędowej, wyjaśniając treść i znaczenie poszczególnych modlitw. Sprawowanie posług i święceń w seminarium wraz z poprzedzającym je fachowym wprowadzeniem teologicznym stworzy alumnom sposobność do wzajemnej modlitwy i dopomoże w głębszym zrozumieniu zadań, jakie stoją przed nimi w kapłaństwie, a także wprowadzi ich w duchowość odpowiadającą poszczególnym posługom i święceniom, które mają wpływ na całą wspólnotę seminaryjną. Wpływają także pozytywnie na formację liturgiczną przyszłych kapłanów⁴⁰

2. Formacja liturgiczna kapłanów po studiach seminaryjnych

Formacja seminaryjna powinna zawierać załączki formacji stałej i ukazywać jej nieustanną potrzebę oraz dalsze etapy w życiu kapłańskim. Ważna jest tutaj także formacja liturgiczna kapłanów. Formacja taka znajduje swój fundament i motywację w dynamice sakramentu kapłaństwa⁴¹. Oprócz motywacji czysto ludzkich, uzasadniających konieczność formacji stałej kapłanów, należy postawić także racje teologiczne, wynikające z twórczej mocy powołania. Na różnych etapach życia i posługi kapłańskiej formacja ta ma uwzględniać konkretne okoliczności w których żyje dany kapłan⁴².

Konstytucja o liturgii świętej przypomina:

Kapłanom diecezjalnym i zakonnym, pracującym już w winnicy Pańskiej, należy wszelkimi odpowiednimi środkami dopomagać, aby coraz głębiej rozumieli to, co spełniają w świętych obrzędach, aby żyli życiem liturgii i dzielili je z wiernymi powierzonymi ich pieczy⁴³

2.1. Obowiązek formacji stałej kapłanów w zakresie liturgii

Zgodnie z nauką Soboru Watykańskiego II i z dokumentami posoborowymi Kościoła w programie formacji kapłańskiej winna znaleźć się także liturgia. Powinna być ona uzupełniana i kontynuowana po ukończeniu studiów seminaryjnych⁴⁴. *Ins-*

³⁹ Konstytucja apostolska *Pontificalis Romani*, z 18 czerwca 1968 r.; *Motu proprio Sacrum diaconatus ordinem*, z 18 czerwca 1967 r.; *Ad pascendum i Ministeria quaedam*, z 15 sierpnia 1972 r.; *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, w: *Pontyfikał Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Pawła VI, poprawiony staraniem papieża Jana Pawła II*, Katowice 1999².

⁴⁰ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, nr 37–42.

⁴¹ PDV 76.

⁴² Por. *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, nr 225–228.

⁴³ KL 18.

⁴⁴ Por. DFK 22; *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 100–101.

trukcja o liturgicznej formacji w seminariach podkreśla, iż jest to słuszne, „ponieważ w ciągu studiów w seminarium nie można było wszystkiego wydobyć ze skarbcza świętej liturgii”⁴⁵. Ponadto za tego typu formacją przemawiają współczesne warunki życia. Ulegają tak szybkiej zmianie ludzkie obyczaje i formy życia społecznego, że w danym czasie formacji seminaryjnej trudno jest przewidzieć trudności, które pojawiają się w pracy duszpasterskiej. Nie można pominąć także opinii publicznej, jaka rodzi się poprzez czasopisma, środki społecznego przekazu, zjazdy itp. Wiele z tych problemów dotyczy także spraw liturgii. Dlatego też kapłani muszą je rozwiązywać na bieżąco. Stąd ogromną pomocą jest formacja liturgiczna kapłanów⁴⁶

Stała formacja kapłanów jest „wiernością kapłańskiej posłudze” i „procesem nieustannego nawracania się”⁴⁷. Jest ona także kontynuacją procesu kształtowania osobowości kapłańskiej, zainicjowanego i prowadzonego już w seminarium. Ojciec Święty Jan Paweł II przypomina:

Szczególnie istotne jest dostrzeżenie i utrzymanie wewnętrznej więzi, jaka istnieje między formacją poprzedzającą święcenia kapłańskie a formacją późniejszą. Brak ciągłości czy nawet jednorodności między tymi dwiema fazami formacji prowadziłby bowiem bezpośrednio do bardzo negatywnych konsekwencji dla pracy duszpasterskiej i dla braterskiej wspólnoty między kapłanami, zwłaszcza różniącymi się wiekiem. Formacja stała nie jest powtórzeniem formacji seminaryjnej, zwykłym jej przypomnieniem czy też poszerzeniem o nowe wskazania praktyczne. Przynosi nowe treści, a przede wszystkim prowadzona jest nowymi metodami⁴⁸.

Synody diecezjalne przypominają także, że centrum kapłańskiego życia duchowego, czyli zasadniczym źródłem uświęcenia i natchnienia w pracy duszpasterskiej, są: Eucharystia, Liturgia Godzin, rachunek sumienia, codzienna medytacja, nawiedzenie Najświętszego Sakramentu i lektura Pisma Świętego. Istotne znaczenie dla pobożności i całej pracy kapłańskiej ma głębokie nabożeństwo do Matki Najświętszej, oparte na naśladowaniu Jej cnót⁴⁹. Dlatego też potrzebna jest nieustanna formacja liturgiczna w celu odnowienia i pogłębienia wiedzy liturgicznej w tym celu, aby ta pobożność kapłańska stawała się coraz bardziej głębsza i prowadziła do zjednoczenia z Jezusem Chrystusem.

2.2. Sposoby i formy formacji liturgicznej kapłanów

Kongregacja ds. Duchowieństwa w Instrukcji na temat permanentnej formacji kapłanów⁵⁰ porusza także problem formacji liturgicznej prezbiterów. Przypomina także o fachowych pomocach dla kapłanów w celu głębszego poznania najnowszej

⁴⁵ *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, nr 60h.

⁴⁶ Por. *tamże*.

⁴⁷ PDV 70.

⁴⁸ *Tamże*, 71.

⁴⁹ Por. I SYNOD DIECEZJI DROHICZYŃSKIEJ, *Statuty. Dokumenty wykonawcze*, Drohiczyn 1997, II, 41.

⁵⁰ *Istruzione e formazione permanente del clero*, z 4 listopada 1969 r., EV 3, 1754–1788.

teologii. Zachęca do organizowania bibliotek dekanalnych, kursów wakacyjnego studium, powołania do życia instytutów pastoralnych.

Dyrektorium na temat posługi biskupiej z 1973 r.⁵¹ zachęca do wprowadzenia roku pastoralnego po święceniach, dokształcanie zaś teologiczne — do kilku lat po święceniach. Proponuje także spotkania miesięczne kapłanów, połączone z dyskusją na tematy także liturgicznej odnowy, co dałoby wielką możliwość rozwiązywania konkretnych problemów aktualnych z dziedziny liturgii.

Realizując program formacji liturgicznej kapłanów, należy umiejętnie łączyć przygotowanie teologiczne z praktyką życia pastoralnego. Przede wszystkim należy pogłębić przygotowanie liturgiczne od strony praktycznej. Miejsca formacji liturgicznej to: Dzień Pański, celebrowanie sakramentów świętych, modlitwa osobista i wspólnotowa kapłanów⁵².

Drugi Polski Synod Plenarny (1991–1999) zachęca:

Na spotkaniach kapłańskich, na przykład rady kapłańskiej, dziekanów i ojców duchownych, na zebraniach dekanalnych itp. powinny być zgłębiane, pod kompetentnym przewodnictwem, dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Szczególny nacisk należy położyć na studiowanie, obronę i praktyczne wdrażanie nauki społecznej Kościoła⁵³

Synody diecezjalne zachęcają wszystkich kapłanów, niezależnie od wieku i stażu duszpasterskiego, do korzystania z organizowanych przez diecezję form dokształcania teologiczno-pastoralnego, gdzie wiele tematów poświęconych jest także liturgii. Ważny jest udział kapłanów w organizowanych sympozjach z dziedziny pastoralno-liturgicznej, dni duszpasterskich. W pierwszym roku od ukończenia studiów seminaryjnych kapłani zobowiązani są do udziału w comiesięcznych spotkaniach o charakterze liturgiczno-ascetycznym, prowadzonych przez ojców duchownych seminarium czy też dekanalnych. Od drugiego do piątego roku kapłaństwa księża zobowiązani są do udziału w specjalnych wykładach prowadzonych dla nich przez profesorów z poszczególnych dziedzin, gdzie szczególne miejsce zajmuje liturgia. Tego typu spotkania mają być zakończone egzaminem. Po upływie pięciu lat pracy kapłańskiej księża powinni poddać się egzaminom proboszczowskim, także z dziedziny znajomości liturgii⁵⁴

3. Zakończenie

Formacja liturgiczna alumnów i kapłanów ma za zadanie nie tylko wprowadzać ducha religijności i wiary, ale nade wszystko ma być nauczycielką prawdziwości

⁵¹ *Dirrettorio per il ministero dei vescovi* (1973), EV 4, 2113–2115.

⁵² CEI [KONFERENCJA EPISKOPATU WŁOSKIEGO], *La preparazione al sacerdozio ministeriale*, z 15 sierpnia 1972 r., ECEI 1, 4734–4749.

⁵³ II POLSKI SYNOD PLENARNY (1991–1999), Poznań 2001, s. 182, nr 92.

⁵⁴ Por. I SYNOD DIECEZJI DROHICZYŃSKIEJ, *dz. cyt.*, II, 40.

czci Bożej. Ma być ona podstawą wszelkiej modlitwy i formacji alumnów i kapłanów. Msza św. ma być centrum życia kleryckiego i kapłańskiego. Wśród środków zmierzających do tego celu ważne jest zróżnicowanie zewnętrznej formy celebracji liturgicznych w seminariach. Ważne jest zróżnicowanie doboru tekstów mszalnych, angażować więcej samych alumnów w przygotowanie celebracji liturgicznych. Winno się korzystać z możliwości łączenia Mszy św. z niektórymi częściami Liturgii Godzin, np. z jutrznią czy nieszporami. We wspólnotach seminaryjnych i kapłańskich należy się troszczyć i pielęgnować tradycyjne nabożeństwa (majowe, czerwcowe, październikowe, Gorzkie Żale, Godzinki, Droga Krzyżowa). Troską należy otaczać codzienne adoracje Najświętszego Sakramentu, zwłaszcza w czwartki.

Formacja liturgiczna winna być tak zorganizowana, aby ogarniała swoją tajemnicą i świętością. Nie może być w niej pośpiechu. Ma ją cechować duch skupienia i powagi.

Formacja liturgiczna ma także zmierzać do ukształtowania u przyszłych kapłanów postaw moralnych. Winna prowadzić do pracy nad sobą, czyli głębszym ukształtowaniem w sobie osobowości ludzkiej, chrześcijańskiej i kapłańskiej. Uczestnictwo w czynnościach liturgicznych daje alumnom możliwość do szczególniejszego zjednoczenia się z Chrystusem Kapłanem. Szczególniejsza zaś bliskość sprawujących święte obrzędy wobec Zbawiciela ma moc uświęcającą.

Należy dopomóc alumnom i kapłanom w pogłębianiu wiedzy z dziedziny liturgii. Wychowanie liturgiczne winno prowadzić do postaw altruistycznych i wspólnotowych. W celu wzajemnego ubogacenia się wskazana byłaby wymiana programów formacji stałej między poszczególnymi diecezjami, a przynajmniej w ramach metropolii.

Nieustanne studium i praktyka liturgii św. ciągle przypomina alumnom i kapłanom o tym, że wszelkie wysiłki, z jakimi podejmują formację liturgiczną (studia, praktyki duszpasterskie i życie wewnętrzne), prowadzą ich do coraz większej dojrzałości i głębokiej jedności z Chrystusem.